

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förordande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

kunstig omforminger av andre planeter til jordliggende verdener, såkalt ”terraforming”, i den senere tid hos forfattere som Kim Stanley Robinson eller Dan Simmons?

Spredningen av cyberpunkten etter Gibson har nok ført virtuelle virkeligheter inn i andre lands litteraturer. Han nevner blant annet engelske Jeff Noon. Denne spredningen får vi ikke klart med oss, fordi Lovén velger å avslutte sin historikk med *Neuromancer*. Valget er veloverveid, tatt i betraktningen at cyberpunkten etter denne boken fikk hegemoni innen science fiction, både i sjangerens litterære og det filmatiske varianter, og at cyberpunktens hovedproblemstillinger alle er å finne i Gibsons kanoniske roman. Bare på ett punkt hadde jeg ønsket en videre oppfølging. Den stadig tilbakekommende koblingen mellom de virtuelle virkelighetenes negative sider og en feminisering av mennesket blir ensidig belyst gjennom Lovéns tekstutvalg, som utelukkende består av tekster av mannlige forfattere, hvorav ingen kan kalles særlig feministiske. Her trenger vi i framtiden en undersøkelse av feministiske forfattere som Marge Piercy og deres behandling av virtuelle virkeligheter. Gjentar for eksempel *He, She and It* (1991) de stereotypiske, Bovaristiske mønstrene, eller finner vi her også en motdiskurs?

Also Make the Heavens er et sjeldent velskrevet, oversiktlig og anvendelig stykke historikk og begrepsutvikling omkring virtuelle virkeligheter og deres forløpere, slik de framstilles i skjønnlitterære tekster. En kan reise noen spørsmål når det gjelder gjennomføringen: en tendens til sitat av sitat i de store idehistoriske sveip; det at tekster på fransk og på tysk vises til bare i oversettelse; samt sporadiske skrivefeil. Men slik kritikk blir til detaljer sett i forhold til bokens gode sider: viljen til å undersøke et viktig tema gjennom høyst ulike tekster og teoretiske vinklinger, og de nyanserte lesningene, særlig av romanene til Dick og Gibson.

Johan Schimanski

Annika Gunnarsson, *Synligt/osynligt. Receptionen av det visuelle i bilderböckerna om Alfons Åberg* (Skrifter utgivna av Svenska barnboks-institutet, 115). Makadam. Göteborg 2012.

”Tillsammans och var för sig utgör bild och text bilderböckernas innehåll”, skriver Annika Gunnarsson i sin avhandling i konstavetenskap. Hen-

nes studie behandlar företeelsen Alfons Åberg, företrädesvis genom bilderböckerna, men inom avhandlingens ram rymms dessutom analyser av ett urval av andra bilderböcker från perioden 1972–2010, skriftliga lektörsutlåtanden, de handgjorda bilderna till Alfonsböckerna, seriens mottagande i press samt filmerna om Alfons.

Annika Gunnarsson strävar i sin doktorsavhandling efter att förstå förutsättningarna för hur figuren Alfons Åberg har kommit att bli den han är, hans förekomst och inträde på barnboksscenen – i relation till hur scenen ser ut idag. Undersökningen behandlar också bilderboken på ett allmänt plan, dess ontologi och hemvist i olika vetenskapliga fält. Syftet med studien beskrivs på följande sätt: att ur ett receptionestetiskt och performativt perspektiv analysera det visuella i Alfonsböckerna. Fokus ligger på vad som åskådliggörs utifrån bildernas förutsättningar, men givetvis finns också berättelsernas text med i analysen. Man inser snabbt att syftet är väl snävt formulerat, i och med att studien också omfattar och analyserar annat material än det som finns i själva böckerna.

Författaren formulerar i avhandlingen en förhoppning om att studien skall vara användbar inom forskning på bild och text inom andra konstnärliga områden. Gunnarsson är medveten om att hennes avhandling befinner sig i en skärningspunkt där flera olika fält möts: litteraturvetenskap, den pedagogiskt inriktade barnboksforskningen och konstavetenskap. Man skulle kunna lägga till fler områden där det visuella, bild och text, studeras, men givetvis har författaren rätt i att det är just i dessa fält som bilderboken ofta hamnar. Det empiriska materialet hämtas från tjugofyra tryckta och utgivna bilderböcker som utkom mellan 1972 och 2010. Således kom avhandlingen ut lagom till det 40-årsjubileum som många märkt av genom media. I materialet ingår även de 16 Alfonsfilmerna som producerades mellan åren 1979 och 1994.

Begreppet performativitet har en central roll i avhandlingen, främst med referenser till Margaretha Rossholm Lagerlöfs modell, utvecklad i *Inlevelse och vetenskap. Om tolkning av bildkonst* (2007). Denna utgår i sin tur från Wolfgang Kempes receptionestetik, i *Der Betrachter ist im Bild. Kunstwissenschaft und Rezeptionsästhetik* (1992). Valet av performativitet och receptionestetik motiveras i avhandlingen, men beskrivningen av teorin lämnar en del att önska – ej heller om man vänder sig till Margaretha Rossholm Lagerlöfs text går det att fullt ut att begripa hur användandet av denna teo-

retiska modell skiljer sig från en konventionell när läsning av ett material i detta fall. Oavsett om man förstår finessen med detta teoretiska raster eller ej, föreligger dock ingen svårighet att i sak följa med i argumentationen. Styrkan ligger i att författaren kan sin empiri.

Avhandlingens första del behandlar förutsättningar och forskningsläge, dels hur bilderböcker tidigare har analyserats inom litteraturvetenskapen, dels också hur traditionen ser ut. Annika Gunnarsson menar att den tidigare receptionen av Alfons Åberg utgår från en förförståelse som är alltför textbaserad. Gunnarssons arbetshypotes har utgått från att böckernas visuella budskap haft större betydelse för betraktarens respons än vad som framkommit vid receptionshistoriska beskrivningar av böckerna.

I nästa del tematiserar författaren Alfonsböckerna under rubrikerna "Känslodramatik", "Relationer", "Lek" samt "Fantasi och abstraktioner". Efter beskrivningen och analysen av dessa teman följer ett kapitel där böckerna jämförs med filmerna, detta för att som författaren menar "ytterligare urskilja böckernas specifika uttryck". Denna del är förvisso intressant, men tar också mycket plats i avhandlingen. Den tredje delen inleds med en analys av *Alfons och soldatpappan*, för att sammanfatta hur arbetshypotesens fyra huvudteman ryms i en och samma bok. Detta avsnitt visar hur de till ytan enkla Alfonsböckerna har långt mer invecklade lager.

Gunnarsson visar att Alfonsböckerna skiljer sig från bilderboksutgivningen i stort under angiven tidsperiod och visar exempel på hur Gunilla Bergström uppnår en stark visuell närvaro i bilden, men också en stark närvaro i texten. På ett generellt plan handlar berättelserna om vardagsbetraktelser, men genomgående möter också betraktaren frågor som närmar sig filosofiska angelägenheter.

Författaren trycker mycket på relationen mellan bild och text i Alfonsböckerna. De beskrivs som varande i ett reversibelt tillstånd samt i ett slags balansakt. Däremot finns mycket lite av diskussion kring övergripande grafisk kommunikation, exempelvis bildsättning, format, rubrik eller typsnitt. Det är ju inte bara så att text och bild samspelar, de samspelar också i en grafisk miljö och det är lätt att se hur just Alfonsböckerna bärs upp genom ett samspel av alla dessa element. Likaså skulle man kunna se även andra teoretiska möjligheter i en sådan studie, inte minst genom en diskussion om transmedialt berättande – med tanke på att filmerna läm-

nas ett visst utrymme i studien. I den transmediala berättelsen finns också en implicit läsare; det skulle vara intressant att gentemot detta diskutera verkets inneboende möjlighet att berätta i kraft av sitt innehåll.

Gunnarsson närmar sig detta spår, exempelvis då hon på sidan 315 diskuterar hur berättelserna bildas: "Inom och mellan böckerna byggs ett icke textbaserat, men språkligt nätverk upp. Detsamma gäller för filmerna [...]. [D]essa ordlösa, icke verbaliserade partier är betydelsebärande, då visualiseringen sker genom samtliga ingående delar."

Gary Svensson

Michael Tapper, *Snuten i skymningslandet. Svenska polisberättelser i roman och på film 1965–2010*. Nordic Academic Press. Lund 2011.

Överraskande få akademiska studier över svenska kriminalromaner och kriminalfilmer har publicerats under de senaste femton åren. Visserligen finns det några intressanta verk, till exempel *Rationalitet och kaos. Nedslag i svensk kriminalfiktions efter 1965* (1999) av Lars Wendelius, Sara Kärrholms *Konsten att lägga pussel. Deckaren och besvärjandet av ondskan i folkhemmet* (2005) och Daniel Brodés *Folkhemmets skuggbilder. En kulturanalytisk genrestudie av svensk kriminalfiktions i film och TV* (2008), men Michael Tapper har rätt i att påpeka att "svenska kriminalberättelser – såväl i roman som på film – trots internationella framgångar under framför allt de senaste två decennierna hittills [har] varit ett marginellt forskningsområde" (22). Situationen har dock börjat förändras, och inte bara i Sverige. Tre nya studier har i år publicerats i USA och Storbritannien, nämligen *Men Who Hate Women and the Women Who Kick Their Asses. Stieg Larsson's Millennium Trilogy in Feminist Perspective* (red. Donna King & Carrie Lee Smith, 2012), *The Girl With the Dragon Tattoo and Philosophy. Everything is Fire* (red. Eric Bronson, 2012) och den engelske journalisten Barry Forshaw's *Death in a Cold Climate. A Guide to Scandinavian Crime Fiction* (2012). Som titlarna visar, har Stieg Larssons Millenniumromaner inte bara engagerat publiken, utan även en rad forskare. Men trots att intresset både för Larssons romaner och för svenska kriminalromaner i övrigt har ökat, har man varken på svenska eller på andra språk haft en ingående historia om den moderna svenska kriminalberättelsen. Nu har Michael Tapper med sin avhand-